

נועים אליעזר

הקרי משפט
עמותה לחקר המשפט היהודי (ע"ד)
שיעורי מורינו הגאון רבי אליעזר רוט שליט"א
תרומה תשפ"ב * מס' 219

✦ בענין תכלת שבבגדי כהונה שעשוי מחלזון

ותכלת וארגמן

(שמות כ"ה, ד').

פירש רש"י, ותכלת. צמר צבוע בדם חלזון וצבעו ירוק.

בסוגיא בשבת ע"ד ע"ב

א) הנה בשבת (ע"ד): מבואר להדיא שהתכלת נצבע מדם חלזון. וע"ש ברש"י בד"ה צדי חלזון כו'.

בדברי רבינו בחיי

ב) הן אמנם דברבינו בחיי (לעיל, שמות כ"ה, ג') כתב שלא הוכשר בנדבת המשכן אלא רק דבר טהור. וז"ל: "ולא מצינו משי בנדבת המשכן לפי שהוא יוצא מגוף השרץ שהוא התולעת, ולא הוכשר למלאכת שמים אלא דבר טהור, וכענין שאמרו (שבת כ"ח). בתחש, וצבע תולעת השני אינו מגוף התולעת אלא מתוך גרגרים שהתולעת בתוכם". עכ"ל. - ומעתה קשה היאך הותר תכלת במלאכת המשכן, הרי תכלת היה צבוע בחלזון שהוא טמא.

תירוץ הרב החיד"א ב"נחל קדומים"

ג) והנה הרב החיד"א בספרו "נחל קדומים" (כאן) עמד בקושיא הנל, ותירץ עפ"ד תשו' הר"ן (סימן ל') שהובא בב"י ביו"ד (סימן קכ"ג) בנידון מנעלים שצובעים אותם בצבע של איסורי הנאה, דכיון דבגמ' הוא בעיא אי חזותא מילתא, ואפילו אי חזותא מילתא מ"מ כשמערבים בו עוד דבר דהו"ל זה וזה גורם ודאי דשרי, ולכן מותר להשתמש במנעלים. ולפ"ז י"ל דהוא הדין גם בתכלת מאחר שהיה רק חזותא וגם היו בו עוד סממנים כמש"כ הרמב"ם, ממילא לא היה בזה איסור. - והרב החיד"א הוסיף דלפי זה צ"ל שעשו את התכלת קודם עבודת המשכן, דאל"כ היה אסור לגבוה.

דברי הרב החיד"א

ד) דיעוי"ש בדברי הרב החיד"א, שכתב: "כתב רבינו בחיי לא מצינו בנדבת המשכן משי, אלא לפי שהוא יוצא מגוף השרץ שהוא התולעת, ולא הוכשר למלאכת שמים אלא דבר טהור, וכענין שאמרו בתחש. וצבע תולעת שני אינו מגוף התולעת אלא מתוך גרגרים שהתולעת בתוכו. עכ"ל. - והרב מהר"ן בן חביב ז"ל, בתשובה הובאה בספר גנת ורדים (או"ח כלל ב' סימן ט"ז) כתב דספר התרומה והרא"ש דשרו לתפור יריעת ספר תורה במשי, פליגי על רבינו בחיי, וסברי דמשי טהור, דהוא מריר התולעת, ולא מתחסר באכילה, ואין לו שום טעם והוא עפרא בעלמא. ועל רבינו בחיי קשה מתכלת שהוא מדם חלזון דם דג טמא. זהו תורף דבריו בקיצור". עכ"ד.

ה) וכתב החיד"א: "והנה הר"ן בתשובה (סימן ע') כתב על המנעלים המשחירין בחומץ יין נסך שרו, דאף דיש צד חזותא מילתא הוה ליה זה וזה גורם. והרב פרי חדש יורה דעה (סימן ק"ב) הקשה עליו דין נסך הוה ליה ספיקא דאורייתא ומחמירין דחזותא מילתא, ואינו גרמא אלא גוף הדבר. והרב מהר"א בעץ החיים (דף ח' ע"ג) בלשונות, דחזותא אי מילתא מספקא לן, והוא איסור קליש, ואפילו תימא דאסרה תורה חזותא בעובדה זרה ובערלה ושביעית מתורת ודאי ולא מתורת ספק, אפילו הכי איסור קליש הוי, ושפיר דמי למשרייה מטעם זה וזה גורם, דמאחר דבכל התורה שרינן חזותא ובעבודה זרה אסור שמע מינה דקליש איסורו, וגורם מקרי ולא גוף איסור, ושרינן זה וזה גורם. ועוד האריך. גם הרב בני יעקב בתשובה ג' תירץ קרוב לזה בסכנון אחר, ע"ש. וכן הרב פרי תואר תירץ קרוב לזה". עכ"ד.

בביאור החיתר דע"י תערובות

ו) והנה הרב החיד"א כתב: "ובהכי ניחא התכלת דחזותא הוא וקליש איסוריה, והיינו דווקא בעיניה, אבל התכלת זה וזה גורם הוא כמו שאמרו פרק התכלת, ועיין שם בתוספת והר"מ פ"ב דציצית דהיו סמים אחרים, ע"ש. אי נמי דג טמא אסור באכילה ולא בהנאה, וחזותא שרי כל דליכא טעמא. וכן דקדק מרן באו"ח (סימן תקי"ג) וכתב מידי דלחזותא ולטעמא, וכן העלה הרב המופלא בעל פרי תואר ע"ש באורך. וא"כ יש לומר דע"י תערובת הסמים לא עמד טעמו ושרי". עכ"ד.

האם דיינינן לחומרא לגבוה לאחר שהותר להדיוט

ז) וכתב הרב החיד"א: "אמנם יש לדון, דכל זה להתיר להדיוט, אבל לגבוה יש להחמיר. ואפשר דהכא במשכן כבר היה הצמר צבוע בידם, ונתבטל דם חלזון, והותר להדיוט, וכיון שכבר הותר להדיוט יכולין להביא למשכן עתה דמותו הוא ביד ההדיוט. וזכר לדבר ממאי דתנן פרק שמיני דכלאים צמר וגמלים וצמר רחלים שטרפן ונתבטל יכול לערב פשתן, דכיון דמקמי הכי נתבטל עתה דינו כצמר גמלים עם פשתן. ומזה מיתתי ראייה הראב"ד להתיר חמץ שנתבטל קודם פסח ואינו חוזר ונערו, ואף הכי נמין כיון שכבר נתבטל והותר להדיוט עתה שרי לגבוה וכו'. - ולפי האמור וגם לדעת מהר"ש יפה והרב ידי משה מוכרח דמה שאמרו בשבת (דף ע"ד) שכן צדי חלזון וכו', אין הכוונה שהיה חלזון במדבר, אלא דלעניני המשכן דצריך תכלת הבא מחלזון, הצדים חלזון קושרין ומתירין (והוי מלאכה). ואיברא שהיא דוחק, אבל מה נעש דהכתוב קרי בחיל ואשר נמצא אתו תכלת וארגמן מוכח דלא היה מצוי כדברי הרב יפה תואר והרב ידי משה. - והרדב"ז בתשובותיו (סימן תרפ"ה) פשיטא ליה דהיו צדין חלזון בים סוף למשכן ע"ש. ומאי דפשיטא להרב ז"ל

קא מבעיא לי, דמהספרי ופסיקתא פרשת ברכה, והרמב"ם (פ"ב) דציצית דהוא בים הגדול. עכ"ד.

חקירת הנו"ב בענין טיה על בתים של תפילין מעצם פיל שחוק

(ח) והנה בתשו' נודע ביהודה" (קמא או"ח סימן א) כתב בענין הטיח שעושין הסופרים על הבתים של תפילין מעצם פיל שחוק, שיש להחמיר. וז"ל: "לא מבעיא לדעת הפוסקים שגם הבתים שחורים הוא הלכה למשה מסיני, פשיטא דבעינן מן המותר בפ"ך, ויש לדון בזה כיון שאין בעין ונשאר רק חזותא אם שייך מותר בפ"ך, ואף על פי כן יש להחמיר. ואפילו לדעת הפוסקים שאין הבתים צריכים להיות שחורים רק משום נוי, אפילו הכי טוב להחמיר שלא ליקח לזה מבהמה טמאה". עכ"ד ה"נודע ביהודה".

בראיה מדינא דחזותא

(ט) ובתשו' נודע ביהודה" (תנינא או"ח סימן ג) מבן המחבר, האריך בזה, וכתב: "ובהשפקה ראשונה אמרתי דיש ללמוד זה ממה דאמרין בפסחים כ"ו ע"א, קול ומראה וריח אין בו משום מעילה, וכן כתבו התוס' בב"ק ק"א ע"א ד"ה ולא יצבע, וכן כתבו בקידושין [נ"ו ע"ב ד"ה ומנין] ובפסחים דף כ"ב ע"ב [ד"ה מנין], דאף על גב דאסור שאר הנאות צריך לרבות צביעה הואיל והוא רק לחזותא, ע"ש". עכ"ד.

בראיה מתשו' הר"ן כמנעלים שצובעים מאיסורי הנאה

(י) ויעוי"ש שכתב: "אך ראיתי להרב פרי חדש ביו"ד סימן ק"ב סק"ה, דמביא תשובות הר"ן [סימן ע' והובא דבריו בב"י יו"ד סו"ס קכ"ג] שנשאל על מנעלים שצובעין בצבע שיש בו חמץ של איסורי הנאה, ומסיק שם הואיל והוא איבעיא דלא איפשטא במס' ב"ק [ק"א ע"א] אי חזותא מלתא היא, בשל דבריהם אזלינן לקולא וחזותא לאו מלתא היא, אבל בשל תורה אמרינן חזותא מלתא היא. ואם כן אין מקום לספק של אאמ"ו, כיון דדרשא דמן המותר בפ"ך הוא דבר תורה אזלינן לחומרא דשמא חזותא מלתא היא. - אבל כד מעיינין שפיר בדברי הר"ן בתשובה, ולסקל התמיהות שהניח הפרי חדש בצ"ע עליו, נראה לי לפרש דאין משם ראיה לנדון דידן, דדברי הר"ן

רש"י בפרק חל דף צ"א ע"א, ותולעת אינו מן המותר לישראל, ואפילו הכי צבעו בו, אלמא דאם גוף הדבר שהוא הצמר הוא מן דבר טהור אין קפידא בצבע שנצבע בו הואיל והוא רק לחזותא, הרי מוכח דצביעה אין בו ממש, הוא הדין נמי בהאי שיחור לרצועות אף שהוא הלכה למשה מסיני אפילו הכי אין בצביעה זו ממשות להיות בו קפידא שיהיה מדבר טהור". עכ"ד. - וכבר נתבאר דכיו"ב הקשה המהר"ם חביב בתשו' שהובאה בשו"ת "גינת ורדים" (או"ח כלל ב' סימן ט"ז), שהובא בדברי הרב החיד"א בספרו "נחל קדומים" (פרשת תרומה), שהביא גם כן מדברי הר"ן וה"פרי חדש".

בתוס' מנחות מ"ב ע"ב שרם חלזון הוא בתערובת סממנים

(יג) והנה יעוי' במנחות (מ"ב:) בתוס' ד"ה וסממנים כו' שכתבו לפירוש אחד, שהיו צובעים תכלת בדם חלזון בתערובת סממנים, ומבין כולם נעשה צבע תכלת, והוי ליה זה זה גורם. ואם זה זה גורם הוא רק מדרבנן, לא קשה מידי.

הערת ה"שיבת תציון"

(יד) ובתשו' נודע ביהודה" (תנינא או"ח סימן ג) הנ"ל, לבנו בעל ה"שיבת ציון", כתב להעיר, בזה"ל: "אמנם אם זה החלזון הוא ממין טמא, יש בזה שנויים וסתירה בפירוש רש"י ז"ל. דהנה במס' מנחות דף מ"ד ע"א, ת"ר חלזון זה גופו דומה לים וברייתו דומה לדג ועולה אחת לע' שנים. ואם כן אין ראיה כלל מתכלת, דיש לומר דחלזון הוא דג טהור ויש לו סנפיר וקשקשת. אך רש"י ז"ל מפרש שם במנחות עולה מן הארץ, ע"ש. ואם הוא רמש הארץ בודאי שהוא טמא". עכ"ד. - ובתשו' מהרש"ם (ח"ה סימן ל"ה) ציין, דכיו"ב כתבו התוס' במכות (ט"ו:) בד"ה ביניתא כו'.

מבאר האם חלזון הוא מין טמא

(טו) ויעוי"ש בתשו' נודע ביהודה" הנ"ל, שכתב: "ולכאורה מלשון הברייתא (במנחות מ"ד.) מוכח שהוא רמש הארץ, דקאמר וברייתו דומה לדג, דאם הוא מן המים לא שייך בו לשון דומה, דאם הוא דומה, דאם הוא דומה לדג ותולדתו מן המים הרי הוא דג ממש, ולכן

כראי מוצקים, וכך הם דברי הר"ן וכוונתו, דמתחילה כתב הואיל והוא איבעיא דלא איפשטא בגמרא אי חזותא מלתא לשאר מילי, אבל לענין איסורי הנאה הא גלי לן קרא גבי ערלה ושביעית דחזותא מלתא היא, כמו שמתרץ רבא שם, ואין להקל יותר באיסור עבודה זרה מאיסור ערלה ושביעית, גם באיסורי עבודה זרה אסר הכתוב החזותא, ואם כן אף שהוא סתם יינם מכל מקום לענין איסורי הנאה לא הוי ספק כלל, והוי ודאי דבריהם, ויש לאסור המנעלים, ועל זה מסיים דאפילו הכי יש להקל בהנך מנעלים, משום דאף אי אמרינן חזותא מלתא היא לענין איסורי הנאה מכל מקום לא הוי אלא גרמת הנאה שאוסר הכתוב, אבל לענין שיהיה מיחשב החזותא לממשא של איסור בזה ליכא ספק כלל, ולא קא מבעיא להגמ' אלא אי חזותא מלתא היא לענין איסורי הנאה מכל מקום לא הוי אלא גרמת הנאה שאוסר הכתוב, אבל לענין שיהיה נחשב גרמת הנאה, אבל להיות בו ממש בודאי חזותא לאו מלתא היא, וכיון דלא הוי אלא גרמת הנאה שאוסר הכתוב באיסורי הנאה, אם כן אי איכא עוד גרם אחר הגורם הצבע בהדי החומץ אם כן המנעלים מותרים משום דהוי זה זה גורם. זה הוא כוונת דברי הר"ן לענ"ד, ובזה סרה תלונת הפרי חדש מהר"ן ז"ל. אחר כך ראיתי בפרי תואר [סימן ק"ב סק"ג] שמפרש גם כן קרוב לדרך הזה את דברי הר"ן, ע"ש. ואם כן אף שהגמ' קאי באיבעיא אי חזותא מלתא היא, היינו לענין אי יכול לומר הרי שלך לפניך, אבל זה פשיטא דלא הוי גוף ממשא". עכ"ד. ועי' בשו"ת "שיבת ציון" (סימן ב').

(יא) וכתב בתשו' הנ"ל: "ומעתה יש לעמוד בבית הספק של אאמ"ו הגאון זצ"ל, דאף שמראה וחזותא אין בו ממש, מכל מקום היכא שיש קפידא בצבע כמו ברצועות של תפילין שהוא הלכה למשה מסיני, שפיר מיושב האי צביעה להיות מן דבר המותר". עכ"ד.

(יב) והנה כתב בהמשך תשובתו שם: "אך לכאורה יש להוכיח להיפוך, שאפילו בדבר שהוא המצוה בחזותא לא שייך בו מן המותר בפ"ך, דהא תכלת היה במשכן ובמקדש ובפרוכת ובבגדי כהונה, והרי תכלת הוא הצבע מדם חלזון שהוא תולעת, כמו שפירש

שתכלת הוא מדם דג, אם כן אינו מוכח כלל, די"ל שהוא מדג טהור". עכ"ד.

יח) ובעיקר דברי ה"נודע ביהודה", יש להעיר מדברי רבינו בחיי (בפרשת תרומה) שכתב: "ולא מצינו משי בנדבת המשכן, לפי שהוא יוצא מגוף השרץ שהוא התולעת ולא הוכשר למלאכת שמים אלא דבר טהור, וכענין שאמרו בתחש". עכ"ד. והרי משי אפילו שאין עליו איסור אכילה, ואין בזה חסרון מצד ממשקה ישראל, ואפילו הכי כתב דלא השתמשו בו מחמת שבא מדבר הטמא. ומבואר דבמלאכת המקדש היה דין דצריך דוקא מדבר הטהור, והיינו מן המותר בפיק.

יט) ויעוי' בתשו' "חתם סופר" (י"ד סימן רע"ו) שהביא תחילת דברי רבינו בחיי הנ"ל, דהטעם שלא היה משי במשכן הוא משום דבעינן מן המותר בפיק, וכתב עליו דלדבריו תולעת שני שהוא צמר צבוע בדם התולעת צ"ל דבצמר לא איכפת לן אם אינו מותר בפיק. - וצ"ע דהרי רבינו בחיי מסיים דלא הוי מגוף התולעת, ומוכח דגם בצבע אסור. ועי' בתשו' "חתם סופר" (או"ח סימן ל"ט) שמביא לשון רבינו בחיי. - ויעוי' בדברי החתם סופר בספר "תורת משה" על התורה (פרשת תרומה) שהביא גם כן דברי רבינו בחיי, והוכיח דלא כה"נודע ביהודה".

אמנם יש לדחות ולומר, דאף שהיה במקדש ומשכן ובגדי כהונה דברים הנצבעים מדבר טמא, אפילו הכי אין להביא ראיה על רצועות ותפילין, דהא דלא הוכשרו למלאכת שמים מקרא דלמען תהיה תורת ה' בפיק נלמד, וזה שייך דוקא בדבר שהוא תורה עצמה, דהיינו שיש בו כתב, כמו תפילין וספר תורה ומזוזה ובית של תפילין שיש בו ש' כמו שפירש רש"י במסכת שבת דף כ"ח ע"ב כו". עכ"ד.

וע"ש בסוף דבריו שכתב: "אמנם בזה גופא יש לפקפק אם האי צבע תולעת הוא תולעת ממש. דרש"י בישעיה קפיטל א' פסוק י"ח, אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו, פירש תולעת הוא גרעינין שצובעין בו אדום ויש בכל גרעין תולעת, ואם כן לפי רש"י לאו דבר טמא הוא, דגרעין גדולי קרקע ופרי הוא כו'. - אמנם אף על פי כן מתכלת נשאר הריאה והוכחה, וזה תליא בחילוק שיש בין הרמב"ם לרש"י ז"ל, אם הצבע תכלת היה מדג או מתולעת, ולפי רש"י במסכת מנחות שהבאתי לעיל מוכח דחלזון בודאי הוא טמא, ואפילו הכי היה בהציץ שהיה כתוב בו קודש לה' שהציץ היה נקשר בו תכלת, כדמפורש בקרא [שמות כ"ח, ל"ז], ובפרוכת ובבגדי כהונה, הרי מוכח דצביעה אף על פי שהיא למצוה אפילו הכי מותר מדבר טמא. אבל לדעת הרמב"ם [פ"ב מציצת ה"ב] דמפרש

מפרש רש"י ועולה מן הארץ, דהיינו רמש הארץ, ולכך אינו נופל בו שם דג ממש, דמה שגדל ביבשה אינו מסוג הדגים. ולכך קאמר שדומה לדג בתמונתו, אבל אינו דג ממש. אך רש"י בסנהדרין בפרק חלק דף צ"א ע"א בד"ה חלזון, כתב תולעת שיוצא מן הים, וכן במס' מגילה דף ו' ע"א בד"ה ע"י חלזון, כתב רש"י חלזון עולה מן הים על (הארץ) [ההרים]. וכן כתב הרמב"ם בפ"ב מהלכות ציצית [ה"ב] שחלזון הוא דג הנמצא בים המלח. ולפי"ז יש לומר שיש לו סנפיר וקשקשת והוא טהור". עכ"ד.

דברי הראב"ד בפירושו לספר יצירה

טז) ובתשו' ה"נודע ביהודה" הנמ"ח בליקוטי הערות, ציינו להקדמת הראב"ד לספר יצירה (בסופו, נתיב החי) שכתב: "החלזון אי אפשר לעמוד עליו אם הוא מכלל הדגים או מכלל הצומח, כי הוא חי ומתנוועע אינו מחליף מקומו, כי הוא נעוץ ותקוע בארץ". עכ"ל הראב"ד.

בענין תולעת שני

יז) והנה בתשו' נודע ביהודה לבנו בעל ה"שיבת ציון" הנ"ל, כתב עוד: "אך יש להביא ראיה מתולעת שני, דרמב"ם כתב בפ"ח מהל' כלי המקדש הי"ג וז"ל, תולעת שני הוא צמר הצבוע מתולעת. ולכאורה נראה שהוא תולעת ממש, שכן ידוע גם אצלנו צבע אדום חשוב שהוא תולעת ממש כו'.

❖ בענין מצות בניית הארון לדורות

תירוץ הרא"ם במזרחי

ב) ויעוי' בדברי הרא"ם, שיישב שיטת רש"י, וכתב: "כי אם רצה לטעון מזה על שלא היה חמש אמות אורך וחמש אמות רוחב כמדת המזבח של משה, וזה יורה שאין פירוש 'וכן תעשו לדורות', כדברי הרב, אינה טענה, מפני שאין פירוש כתבניתם כתבנית אלו כמדתם, אלא שיהו צלעות שטחיהן מתדמות יחס האורך אל האורך כיחס הרוחב אל הרוחב,

קושיית הרמב"ן ע"ד רש"י

א) הנה הרמב"ן על התורה (כ"א) הקשה על דברי רש"י, בזה"ל: "ולא ידעתי שיהיה זה אמת שיתחייב שלמה לעשות כלי בית עולמים כתבנית אלו. ומזבח הנוחשת עשה שלמה עשרים אמה ארך ועשרים רוחב". עכ"ל.

ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן ואת תבנית כל כליו וכן תעשו (שמות כ"ה, ט').

פירש רש"י, וכן תעשו. לדורות (סנהדרין ט"ז:), אם יאבד אחד מן הכלים, או כשתעשו לי כלי בית עולמים, כגון שולחנות ומנורות וכיורות ומכוונות שעשה שלמה, כתבנית אלו תעשו אותם.

חקרי משפט

עמותה לחקר המשפט היהודי
(ע"ר) מס' 580442473

לעמותה אישור מס הכנסה

לפי סעיף 46

לפקודת מס הכנסה.

משרד:

רח' הרב קוטלר 21 ב"ב,

טל/פקס: 03-5785091

דוא"ל:

chekermishpat@gmail.com

Chikrei Mishpat Institute

Office:

21 Harav Kotler St.

Bney Brak

Tel / fax: 03-5785091

דמה שניהם בתבנית אחת, אף על פי שזה של משה היה חמש על חמש, ושל שלמה היה עשרים על עשרים, כמו שטחי אבג"ד הוז"ח כזה, שאם היתה זוית א"ב שוה לזוית ה"ו, ויחס א"ב כיחס א"ד אל ה"ח, יקראו שני שטחי אבג"ד הוז"ח מתדמים, אף על פי שהאחד גדול מהאחר, ויאמר עליהם שהם שווים בתבניתם, ולכן המזבח של נחשת שעשה שלמה, מאחר שהיה רבוע, כמו המזבח של משה, ובהכרח שהיו זוויות שטחי המזבח של משה שוות לזוויות שטחי המזבח של שלמה, וצלעותיהם המקיפות בזוויות שתי המזבחות מתייחסות, הנה שתי המזבחות הן בתבנית אחת בהכרח כו'. אלמא פירוש כתבניתם אינו רוצה לומר כמדתם, אלא שהיו מתדמים להם, כדפרישית". עכד המזרחי.

ביאור ה"נחלת יעקב"

ג) ובספר "נחלת יעקב (על פירוש רש"י, כאן) ביאר יסוד פלוגתא דהרמב"ן ורש"י, שנחלקו האם הפסוק "וכן תעשו" קאי גם על בנין המשכן וגם על הכלים, או דלמא קאי רק על בנין ולא על כלים.

דברי ה"נחלת יעקב"

דיעווי"ש ב"נחלת יעקב" שכתב: "ספ"ק דסנהדרין (דף י"ז) ופ"ב דשבועות (דף י"ד). במשנה אין מוסיפין על העיר ועל העזרות כו' מנא הני מילי אמר רב שימי בר חייה אמר קרא וכן תעשו לדורות הבאין. ומ"ש הרב אם יאבד אחד מן הכלים וכו', טען עליו הרמב"ן וכתב ולא ידעתי שיהיה זה אמת שיתחייב שלמה לעשות כלי בית עולמים כתבנית אלו ומזבח הנחושת עשה שלמה עשרים אמה אורך ועשרים אמה רוחב. עכ"ד. ומחלוקתם תלוי בסוגיא הנ"ל, דהרב ס"ל דוכן תעשו קאי אבנין, והוא הדין אכלים. והרמב"ן ס"ל דאף על פי דמתחילה הוה ס"ל דוכן תעשו קאי גם אכלים, מכל מקום לפי המסקנא לא קאי אכלים דאותה בא למעט כלים, אלא אבנין בלחוד".

